

FILOZOFIA, KULTÚRA A SPOLOČNOSŤ V 21. STOROČÍ

Philosophy, Culture and Society in 21st Century

doc. PhDr. Jozef Piaček, PhD.

Katedra filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6, 814 99 Bratislava
Tel.: +421(0)2/59244448
e-mail: piacek@fphil.uniba.sk

Abstrakt: *Príspevok načrtáva cesty, ktorými sa dospelo k filozofii 21. storočia, situáciu tejto filozofie a hlavné úlohy, ktoré filozofia musí riešiť v období všeprenikajúcej krízy. Autor pristupuje k téme z pozícií synkriticizmu, jeho ontológie, najmä perichronozofie a egológie. Rozlišuje časové (chronické) a perichronické postupy vyrovnávania sa s ťažkosťami a skúma podmienky premeny civilizácie na kultúru ako pretváranie zla na dobro, škaredého na krásne, menej dobrého na lepšie a menej krásneho na krajšie. Za kľúčové body tvárou v tvár dnešným výzvam považuje obnovu a fixáciu rozlišovania ako základu múdrosti, zvládnutie IT a dosiahnutie stavu pokojnej mysle.*

Abstract: *The contribution outlines the ways in which it is come to the philosophy of the 21st century, the situation of philosophy in it, and the main tasks that must be dealt with in the period of all penetrating crisis. Author approached the subject from positions of syncreticism, its ontology, and especially perichronosophy and egology. Distinction of time (chronic) procedures and timeless (perichronic) ones is made to settle up with the difficulties and to understand conditions of changing civilization to culture seen as a transformation of evil into the good, the ugly into the beautiful, the less good into the better and the less beautiful into the more beautiful. The key points in the face of today's challenges are found in a reconstruction and fixation of making distinctions considered as a basis of wisdom, mastering the IT and the achievement of a peaceful state of mind.*

Kľúčové slová: *meditácia nahlas, analytická filozofia, kontinentálna filozofia, filozofia 21. storočia, rozlišovanie, informatizácia, vnútorné ticho, bezčasie, kultúra 21. storočia, spoločnosť 21. storočia, synkriticizácia*

Key words: *meditation aloud, scientism, anti-scientism, analytical philosophy, continental philosophy, 21st century philosophy, distinction, informatization, inner silence, a timeless, 21st century culture, 21st century society, syncretization*

Uvažovať o filozofii v jej kultúrnom a spoločenskom kontexte dvadsiateho prvého storočia musí byť sebareflexívne, ak to má byť uvažovanie filozofické. To znamená, že čitateľovi alebo počúvajúcemu a hovoriacemu sa vyklenúva v mysli priestor, umožňujúci slobodne nahliadať, nehatene presúvať pozornosť na ľubovoľný aspekt filozofickej situácie. Svoj pohľad môžeme uprieť na štruktúru filozofie tohto storočia, na kategórie, ktoré intervenujú pri jej tvorbe, na cesty, príčiny a motívy, ktorými dospela do svojho terajšieho štádia a na nevyhnutné súvislosti, v ktorých jej prichodí plniť úlohu sebareflexívnej vrstvy kultúry a spoločnosti. No zachovať naznačený systémovoanalytický duktus sebaskúmania filozofie je možné iba v monografii. V krátkom príspevku na kolokviu môže ísť len o viac alebo menej subjektívne motivované vyzdvihnutie priority alebo priorit, ktoré je zbytočné zakrývať objektivistickou dikciou.

Postup, ktorým sa tento príspevok obracia na čítajúceho/počúvajúceho, bol vyvinutý v druhej polovici osemdesiatych rokov minulého storočia na pôde Stáleho seminára Integrácia na Univerzite Komenského v Bratislave a nazýva sa *meditácia nahlas*. Zmyslom tohto postupu je vyvolať sebaidentifikačný proces v mysli čítajúceho/počúvajúceho, zameraný na spresnenie a prehĺbenie si vlastného stanoviska, na uvedomenie si jeho eventuálnych odliš-

ností od stanoviska hovoriaceho. Meditácia nahlas ráta s účasťou, participáciou, angažovanosťou. Eventuálny súhlas s jej autorom je však na druhom mieste, pretože meditácii nahlas ide o rozmnoženie pohľadov na čo ako evidentné skutočnosti, o to, aby sa tieto skutočnosti nestotožňovali s ich takým alebo onakým obrazom.

Ešte skôr než spustíme proces meditácie nahlas, pozrime sa krátko v intenciách pred-savzatej témy na cesty utvorenia sa filozofickej situácie dvadsiateho prvého storočia, a každá/každý si v sebe samej/v sebe samom pozvoľna rozviňme svoj vlastný meditačný priestor.

Tradícia filozofických smerov, hnutí a prúdov rozvíjajúca sa v devätnástom a dvadsiatom storočí najmä v krajinách pevninskej Európy (najmä v Nemecku a vo Francúzsku) paralelne s tradíciou analytickej filozofie (najmä angloamerickej proveniencie) dostala názov kontinentálna filozofia. Napriek tomu, že na Slovensku máme živo a presvedčivo sa rozvíjajúcu analytickú filozofiu aj s tlačeným časopiseckým orgánom, predsa len väčšina filozofém sa generuje ešte stále na pôde toho, čo sa nazýva filozofia kontinentálna. Tento termín analyticko-filozofického pôvodu sa zrodil v polovici dvadsiateho storočia pri uvedomení si dominancie mimo-analyticko-filozofických filozofém v rámci európskej pevninskej filozofie v kontrapozícii k dominancii analytickej filozofie na anglofónnej filozofickej scéne. Za filozofémy tvoriace kontinentálnu filozofiu sa zvyčajne pokladá novohegelovstvo (najmä nemecké), filozofia života, filozofická antropológia ako filozofický smer, fenomenológia, existencializmus, hermeneutika, štrukturalizmus, postštrukturalizmus a postmodernizmus, dekonštruktivizmus, francúzsky feminizmus, filozofia frankfurtskej školy alebo kritická teória, psychoanalyticky temperované filozofovanie, schopenhauerovské, nietzscheovské a kierkegaardovské filozofovanie a mimo-analyticko-filozofické marxistické a nábožensko-filozofické školy. V minulosti sa termínom *kontinentálna filozofia* spolumienila okolnosť minimálnej rezonancie týchto filozofém v empiricky a logicko-analyticky postupujúcich smeroch a školách filozofie analytickej. Analytíckí filozofi (pravda v postupne sa zmierňujúcej dikcii) vyčítali kontinentálnym filozofom najprv neverifikovateľnosť, potom nefalzifikovateľnosť, no stále nejasnosť, nedostatočnú precíznosť či konfúznosť významových útvarov, s ktorými prichádzali na scénu. Preto sa termín *kontinentálna filozofia* používal skôr pejoratívne.

Súbežne s intenzifikujúcou sa tendenciou k fúziám medzi pôvodne vyhranene scientistickým a antiscientistickým filozofovaním v priebehu druhej polovice dvadsiateho storočia a očividne od jeho sedemdesiatych rokov sa rozdiel medzi kontinentálnou a analytickou filozofiou začína naplňať vecným obsahom a hoci sa na tomto rozlíšení naďalej trvá, podčiarkuje sa skôr vecný a argumentatívny spôsob filozofovania na strane analytických filozofov a na druhej strane zasa prevažovanie skôr historicko- alebo kultúrno-sebareflexívnych spôsobov filozofovania u kontinentálnych filozofov. Tento depeiorativizačný trend sa umocňuje personocentrizáciou smerov do učení najvýraznejších predstaviteľov z oboch prúdov, čo možno markantne ukázať povedzme na R. Rortym a J. Derridovi. K pôvodným označeniam filozofických smerov sa začína pripisovať predpona *post-*, napríklad postanalytická filozofia alebo postštrukturalizmus. Načrtnutý proces sa ďalej intenzifikuje pod vplyvom prebiehajúcej globalizácie, prechodom do doby terorizmu a napokon do doby nekončiacej alebo nekonečnej (?) krízy všetkého a všade, nielen životného prostredia, financií a ekonomiky, politických režimov, ale aj noriem a ostatných pravidiel, vrátane pravidiel vedenia medzinárodných a občianskych vojen.

Nedávnosť alebo bezprostredná blízkosť týchto procesov zanecháva v stresovanej mysli dokonca aj u profesionálov dojem zmäti, neprehľadných polydimenzionálnych turbulencií. Ten však, čo si dokáže v chaotickej situácii globalnej krízy zachovať pokojnú myseľ, môže napriek všetkému rozpoznať dve hlavné línie smerujúce do budúcnosti: 1. líniu trvania na vecnom a argumentatívnom filozofovaní už nerelegovanom čisto len do sféry analyticko-filozofických spôsobov filozofovania, ale pestovanom aj vo sfére označenej svojho času ako

kontinentálna filozofia a 2. líniu v podstate kopírujúcu naznačený globálny chaos, jeho prenos do textotvorieb a myslí. Dnes už teda proti sebe nestojí scientistická a antiscientistická respektíve analyticko-filozofická a kontinentálno-filozofická tradícia alebo kultúra. Tieto línie dnes jasne vykazujú črty explicitnej spolupráce alebo koordinácie. V dvadsiatom prvom storočí, na začiatku jeho druhej dekády, máme tak pred sebou na jednej strane v náročnej fáze vývoja sa ocitnuvšie disciplinované filozofie/filozofémy kontrolované kategoriologickou sebareflexiou a na druhej strane rozklad filozofovania spočívajúci v strate posledných zvyškov profesionálnej sebadisciplíny a profesionálnej sebareflexie.

Je zaujímavé, že tak líniu filozofickej profesionálnej disciplíny, ako aj líniu jej rozpadu možno výrazne forsírovať počítačovo, webovsky, internetovo. To je aj jeden z dôvodov, prečo by bolo potrebné, užitočné a zaujímavé zamyslieť sa aj nad budúcnosťou vzťahu profesionálneho a paraprofesionálneho (alternatívneho) filozofovania, filozofie a parafilozofie. Majú pre nás dnes paraprofesionálne formy filozofovania pejoratívne zafarbenie alebo sa s nimi vyrovnávame bez ich apriórneho hodnotenia? Je to problém ťažký a vážny, a to o. i. aj v kontexte vyučovania, kde sa stretávame s poslucháčmi hľadajúcimi v smere stále pribúdajúcich foriem parafilozofovania spojeného s tak či onak chápaným pestovaním nejakej formy spirituality ale i politickej, ekologickej atď. aktivity.

Čo z naznačeného vyplýva pre ďalšie zmysluplné rozvíjanie nášho filozofovania? Možno by sa to dalo zhrnúť do troch bodov alebo okruhov:

1. Prvý bod sa týka rozlišovania. Uvedomenie si, že je to rozlišovanie (po latinsky *distinctio*, *distinguere*, v sanskrte *viveka*), ktoré zostáva základom múdrosti a pestovania akejkoľvek zmysluplnej činnosti a vôbec schodnosti tejto činnosti, a to tak na praktickej úrovni, ako aj na teoretickej úrovni, vrátane zmysluplného filozofovania. Rozhodujúce v súvislosti s rozlišovaním je rešpektovanie špecifickosti a istého (synkritického) typu ireducibility. To znamená, že má fatálne následky zamieňať si povedzme zákonitosti študované klasickou mechanikou so zákonitosťami študovanými mechanikou kvantovou, alebo zákonitosti študované kvantovou mechanikou so zákonitosťami skúmanými filozoficky. V ostatnom prípade treba rozlišovať napríklad typy univerzality alebo, ak chcete, fundamentálnosti. Treba si tu uvedomovať, či pojem hmoty používame vo filozofickom zmysle, alebo či tento pojem používame v špecifickom špeciálnovednom kontexte. Tieto poznámky sa rovnako vzťahujú na rozlišovanie typov univerzality a pojmového aparátu aj pri posudzovaní parafilozofických a filozofických prístupov k realite. Slovom, dôležité je uvedomiť si, že nie je možné bez reflexie a metodologického spracovania prenášať postupy a významové útvary v nich generované *brevi manu* z jednej sféry do druhej, a to ani v jednom smere. V kontexte života toho ktorého konkrétneho ľudského jednotlivca sa pri preberaní problematiky rozlišovania zasa ako kľúčové ukazuje vymedzenie si osobnej priority, či to bude profesionálny rozvoj, alebo rozvoj vedome alternatívny. S problematikou rozlišovania teda súvisí aj ochrana takej či onakej svojej vlastnej priority pred tlakom prívalových vln nekompetentných mimofilozofických komerčných a prestížnostných požiadaviek, vrátane požiadaviek inštitúcií. Treba si uvedomiť: Zmenia sa vedenia, zmenia sa aj požiadavky. Úspešnosť manipulácie s manipulovanými sa zakladá na neschopnosti manipulovaných rozlišovať.
2. Druhý bod sa týka využívania informačných technológií. Využívanie IT sa musí koncentrovať na *computer aided philosophical meditation and imagination* (počítačovo podporovanú filozofickú meditáciu a imagináciu). Dnes tu už nemôže ísť iba o zbieranie, filtrovanie, spracúvanie informácií, ale každý musí – ako ostatne naznačuje semantizácia a zobsažňovanie procesov svetovej počítačovej siete –

podporovať svoje osobné, individuové prenikanie do nových a stále hlbších vrstiev obsahu významového univerza. Jedným slovom, významové útvary, významové jednotky, prvky významového univerza nepreberať, ale rekonštituovať v kontexte osobnej priority. Ináč sa v cunami informácií utopíme.

3. Tretí bod sa týka vzťahu medzi uvedenými dvoma bodmi, vzťahu medzi rozlišovaním a využívaním IT. Rozlišovanie a informatizácia sa totiž musia udržiavať v perinke absolútnej vnútornej pohody, musíme si zachovať alebo obnoviť kontakt s tým, čo by sme obrazne mohli označiť ako *nadoblačie mysle*. Ide totiž o usadenie sa, ustálenie sa v tej vrstve mysle, cez ktorú prechádza všetko, čo nám pripadá zlé, i všetko, čo nám pripadá dobré, bez toho, aby sa to tejto vrstvy našej mysle dotklo. Ak to niekto vidí ako nirvánu čiže vyvanutie, alebo ako duchovné exercície alebo ako pestovanie logiky v zmysle *medicina mentis*, prosím. *De gustibus non est disputandum*. Podstatnou tu však je reverzibilita (obnoviteľnosť) vnútorného ticha za každých okolností. Bez vnútorného ticha, bez schopnosti zachovať si vnútorný pokoj, jasnosť alebo triezvosť mysle bude totiž aj vonku pretrvávajúť donekonečna zmätok.

Zastavme sa podrobnejšie pri rozbere prvého bodu, pri rozlišovaní. Povedľa niektorých vedľajších dištinkcií sa pokúsime rozvinúť najmä rozlíšenie kardinálne – rozdiel medzi časovou a bezčasovou cestou ťažkosťami dvadsiateho prvého storočia.

Cestou k dosiahnutiu stavu spomenutých troch bodov – rozlišovania, jeho počítačovej podpory a vnútorného pokoja – nie je prijímanie opatrení, ani pýtanie sa na to, ako ich dosiahnuť. Opatrenia, metódy, techniky, utváranie podmienok – to všetko sú zakrytejšie alebo otvorenejšie formy odkladania, odsúvania faktickej zmeny. Každý z nás tak ako tu teraz sedí, *hic et nunc*, vidí, že tak ako môže okamžite prijať opatrenia, predsavzatia, vytvoriť si plány a podobne, môže okamžite vykonať namiesto toho čin rozlíšenia, čin voľby priority a čin otvorenia sa nadoblačnej, transcendentálnej vrstve mysle. Nie je to samozrejme ľahké. No súbežne s uvedením si neľahkosti situácie, v ktorej sme sa ocitli v dvadsiatom prvom storočí, musí ísť aj o uvedenie si, prečo to nie je ľahké. Hlavná ťažkosť spočíva podľa nášho názoru v dvakrát sa práve mihnuvšom denotáte slova *okamžite*.

Čo nás núti donekonečna odkladať to, po čom túžime, to, čo chceme dosiahnuť? Prečo medzi náš cieľ a náš terajší biedny stav neustále vkladáme iné okamžité (rozumej: bezčasmo) realizovateľné sprostredkujúce články? Napríklad nudiť sa, zívajúť, stratiť pozornosť, dostať nádchu, ocitnúť sa v kríze dokážeme spontánne, hneď, bez akejkoľvek osobitnej prípravy. Prečo potrebujeme prípravu na omnoho kýženejšie veci? Čo nám bráni dosiahnuť to, čo chceme? Znovuobnovené vážne, prakticky orientované štúdiá zabudnutých vrstiev vlastnej kultúry, dnes však nevyhnutne navyše v globálnom interkulturálnom kontexte, nám ukazujú, že sme sa odtrhli od bazálnych pred-ego-štruktúr, ktoré nám po narodení istý čas poskytovali výhľad na omnoho širšiu paletu dosiahnuteľností ako je tá, ktorú máme k dispozícii ako dospelí. Táto obmedzenosť sa nám dostavuje podobne ako napríklad smola alebo havária – je tu hneď, bez prípravy, bez osobitného úsilia. Doslova za chrptom. Prečo to tak nie je aj s tým, o čo nám ide? Prečo sa nám hneď podarí zväčša iba to, o čo nám nejde, a nie to, o čo nám ide?

Podstata ťažkostí sa zrejme skrýva v samom tomto idení-nám-o-niečo. Fenomén idenia-nám-o-niečo ako *télos* aj spoločnosti dvadsiateho prvého storočia sa štruktúruje dvoma zásadne odlišnými spôsobmi – časovo, v čase, alebo bezčasovo, mimo času. Pri vyrovnávaní sa s akokoľvek ťažkosťou sa teda vynárajú dve základné cesty – časová (chronická) a bezčasová (perichronická).

Pozrime sa najprv na prvú cestu. Časová alebo chronická cesta vyrovnávania sa s ťažkosťou spočíva v spiritualizácii ťažkosti do tvaru problému, vo formulovaní problému

do podoby otázky, v hľadani a nachádzaní odpovede na túto otázku, v premieňaní odpovede na otázku na riešenie problému, ktoré napokon, po určitom čase vedie k odstráneniu alebo zmierneniu samej ťažkosti.

Druhá cesta vyrovnávania sa s ťažkosťou je cesta bezčasová (perichronická), cesta nenahradzujúca priamy kontakt s ťažkosťou priamym kontaktom so spiritualizovanou formou ťažkosti čiže s problémom. V tomto druhom prípade ide o pretváranie ťažkosti *in statu nascendi* tejto ťažkosti, čiže o pretváranie ťažkosti v stave rodenia sa tejto ťažkosti. Vezmime si napríklad nástup nádchy, nástup svetovej hospodárskej krízy, nástup výbuchu sopky, nástup cunami atď., čiže nástup akejkoľvek ťažkosti. Na ťažkosť (napríklad na nádchu, na výbuch sopky) zvyčajne reagujeme až následne, chytáme ju obrazne povedané za chvost, namiesto toho, aby sme ju pristihli pri zrode, ak sme sa jej už nedokázali vyhnúť preventívne. Podstata tejto druhej cesty, cesty priameho, ničím nesprostredkovaného kontaktu s ťažkosťou sa skrýva vo vyradení akéhokoľvek sprostredkujúceho článku medzi stavom bez ťažkosti (bez nádchy, pred krízou) a stavom s ťažkosťou (stavom s nádchou, krízou). Pri tejto druhej ceste sa plne sústreďujeme na okamžikovú povahu intervalu medzi stavom bez ťažkosti a stavom s ťažkosťou. Kľúčovou záležitosťou pre pochopenie bezčasovej cesty zbavovania sa ťažkosťou a reálne absolvovanie tejto cesty je preto okamžitosť.

Okamžite sa po anglicky povie *instantly* (priamo, rovno, hneď) alebo *in no time*, čo znamená vlastne to isté. Ibaže v druhom prípade angličtina podčiarkuje bezčasie, hovorí doslova *v žiadnom čase*, čiže *v bezčasí*, *bezčasmo*. Čo nám bráni v tomto kvantovom preskoku (*quantum leap*)? Čo nám v ňom bráni na úrovni osobnej a čo nám v ňom bráni na úrovni kolektívnej, inštitucionálnej, spoločenskej?

Časová štruktúra alebo organizácia idenia-nám-o-niečo stavia na očakávaní nášho ega, ktoré sú tu evidentne vždy už (*always already*), bez čakania pred tým, než sa dostaví predmet očakávaní. Očakávania sú tu bezčasmo (*instantly, in no time*). Prečo vsúvame medzi náš terajší stav a iný stav (vrátane onoho Musilovho *anderer Zustand* alebo Wittgensteinovho *das Mystische*) očakávania? Načo očakávame niečo, čo tu nie je? Načo alebo prečo potrebujeme očakávania? Ukazuje sa, že očakávania nepotrebujeme my sami, nepotrebuje ich „naše“ *self*, ale potrebuje ich naše ego. Očakávania sa nedostavujú na úrovni transcendentálnej ale na úrovni empirickej. Hlavná ťažkosť spoločnosti dvadsiateho prvého storočia spočíva v stotožňovaní alebo v nerozlišovaní onoho *self* a ega, transcendentality a empirickosti. Naším je a môže byť iba ego; *self*/transcendentality nie je ani naše/naša, ani sa ním/ňou nikdy nemôže stať. *Self* nemôžeme ani získať, ani stratiť, ani dosiahnuť ani nedosiahnuť. Môžeme sa mu však otvoriť. *Self* je totiž bezčasová a bezpriestorová, nonlokálna, nontemporálna štruktúra, osnova, textúra (*logos, tantra, rta*, transcendentálne) prenikajúca ďaleko za hranice, za obmedzenia nášho empirického bytia, nášho ega; je mimo chcení a túžob predkresľovaných našim egom, je vždy už v cieľi, je doma, je bezčasmo tam, kam oznamoval Sokrates, že ide, keď si bral život. Ak by sa nám *hic et nunc*, tu a teraz, splnili túžby nášho *ex definitione* empirického, čiže obmedzeného alebo smrteľného ega, boli by sme tými najnešťastnejšími bytosťami na svete, uviaznutými medzi stavom rozvedenosti a nerozvedenosti, medzi stavom kúpenia si bytu či nekúpenia si bytu, medzi zjedením alebo nezjedením nejakej maskrty a podobne. V podstate môžeme byť radi, že sa túžby nášho ega nerealizujú alebo nerealizujú v plnej miere, že z nich vyrastáme podobne ako z puberty. Otázka znie, prečo na to, aby nás puberta (nášho ega) prešla, musíme čakať tak dlho. Ukazuje sa, že je to preto, lebo čakať je ľahšie ako byť v stave bezčakajúca, v stave mimo čakania. A to napriek tomu, že čakanie nám nezriedka poriadne lezie na nervy (v puberte, u lekára, v dnešnej kríze atď.). Prečo nechávame čisté bytie, *actus purus*, zanešvárovať napríklad čakaním a inými nezmyslami? Prečo si nechávame číry zmysel bytia znečisťovať kalom očakávaní, nádejí, túžob, predsavzatí, plánov, ideálov, celou touto kolosálnou neprasknuteľnou a expandujúcou bublinou odkladania? Prečo odsúvame na neskoršie, prečo nesiahneme rovno a keď nemôžeme siahnúť,

keď nemáme po čom by sme siahli, pretože to nie je momentálne vôbec dosiahnuteľné, prečo autisticky stále znova a znova po tom siahame? Naozaj sme odsúdení na hlúposť? Nerobme iba to, že si o Kantovej osvietenej dospelosti čítame. *Self* našej dospelosti je tu stále, je dostupné a je to jediná priorita.

Pozrime sa stručne ešte na ostatné dva body, na informatizáciu a na cestu dosiahnutia vnútorného ticha, pokoja.

Pokiaľ ide o spomínaný druhý bod, o využívanie informačných technológií, je užitočné v prvom rade ich potenciál koncentrovať na udržiavanie nereduktívnej usúvzťažnenosti jednotlivých filozofém a ďalších prvkov, konfigurácií, systémov a procesov významového univerza, vedy a filozofie, náboženstva a umenia, čínskej a európskej duchovnej kultúry a tak ďalej. Informačnotechnologicky tu pokrývame jednak rozlišujúcu aktivitu z prvého bodu, jednak rozlišované nereduktívne uvádzame do zmysluplných väzieb. Počítač nám umožňuje pomerne ľahko zvládnuť tak zvanú metódu oindexovania, to jest tak či onak technicky zabezpečené pripisovanie indexov termínom pri špecifikácii oblastí ich použitia. Bez počítača to samozrejme dokážeme takisto, no v zložitejších prípadoch – a tie sú dnes štandardné – sa vynárajú ťažkosti. Skúsme si napríklad predstaviť prácu s termínom vyjadrujúcim význam *Rortyho chápanie Kantovho porozumenia Aristotelovmu pojmu logiky*. Vidíme, že to nemusí byť jednoduché. Počítačovo, pomocou metódy oindexovania, však daný termín zachytíme, uskladníme a ďalej budeme jeho význam spracúvať pod titulom *logika (Aristoteles) (Kant, I.) (Rorty, R.)*, pričom nám (v počítači) zostáva otvorená možnosť ďalšieho zjemňovania špecifikácie doplnením údajov o diele, v ktorom Rorty píše o Kantovom ponímaní Aristotelovej koncepcie logiky, až po stránky, odseky, riadky atď., kde tak činí. Príklady používania takto oindexovaného terminologického aparátu možno nájsť v našom voľne z webu stiahnuteľnom *Pomocnom slovníku filozofa* resp. v jeho prototypu FILIT preklopenom do Wikipédie.

Pokiaľ ide o tretí bod, o udržiavanie sa v stave uvoľnenosti, vnútorného pokoja a ticha, treba v 21. storočí informačné techniky už nielen fakultatívne, ale nevyhnutne a kontinuálne spájať s účinnými, nášmu temperamentu a svetonázorovej orientácii primeranými relaxačnými, koncentračnými a meditačnými postupmi v intenciách známeho postulátu Maxa Schelera požadujúceho vyrovnanie (*Ausgleich*) techniky Západu a meditácie Východu. V prvom rade tu treba vychádzať takisto zo základného predpokladu múdrosti, čiže z rozlišovania, a to konkrétne prinajmenšom zo spomenutého rozlišovania *self* a ega, pričom sa – pochopiteľne vzhľadom na sto rokov trvajúce zmeny, ktoré sa udiali od čias Schelera dodnes – netreba dogmaticky upínať len na vzťah Západu a Východu, ale čosi podobné nájsť aj v zdrojoch našej vlastnej domácej tradície. Nič nám však nebráni a situácia filozofie v tomto storočí si to aj bezpodmienečne vyžaduje inšpirovať sa pri zachovávaní princípu nereduktívnej usúvzťažnenosti štruktúrovanejšie videnými mimoeurópskymi vzormi viazanými na autochtónne zdroje čínskej, indickej, japonskej, arabskej, predkolumbovsko-americkej alebo subsaharsko-africkej kultúry, pričom kultúrou tu rozumieme pretváranie zla na dobro, škaredého na krásno, menej dobrého na lepšie a menej krásneho na krajšie príslušníkmi toho ktorého kultúrneho spoločenstva.

Túto definíciu myslíme vážne a univerzálne. To znamená, že ak by sme si napríklad v knihe o kontinentálnej filozofii prečítali nadpis *Two cultures in philosophy* (Dve filozofické kultúry alebo Dve kultúry vo filozofii), v synkriticizme, z pozície ktorého prednášame tento príspevok, by sme to chápali ako dve cesty alebo dva postupy pretvárania zla na dobro atď. vo filozofii, tu konkrétne na jednej strane vo filozofii analytickej a na druhej strane vo filozofii kontinentálnej. Podobne o ktoromkoľvek ďalšom vývinovom pásme civilizácie, o vede, umení, náboženstve, každodennom živote, o živote muža a ženy v partnerstve hovoríme ako o súčasť kultúry len potiaľ, pokiaľ participujú čo ako odlišným spôsobom na transformácii zla na dobro atď. Uvedomenie si okolností, že logicky medzi sebou inkompatibilné, vzájomne sa vyvracajúce svetové alebo kultúrne systavy významových útvarov, i štruktúry myslenia muža

a ženy, alebo katolíkov a protestantov, moslimov a židov atď. a pod. umožňujú kultúrnu transformáciu civilizácie v zmysle transformácie zla na dobro atď. alebo vedú k takejto transformácii má asi prevratný dopad. Prinajmenšom nám otvára výhľad na zmysluplné východisko zo závozu, v ktorom sme uviazli v tomto storočí alebo v nejakom partnerskom vzťahu. Zložitosť situácie, ktorej dnes čelíme, nesie totiž so sebou východisko z krízy: možnosť nereduktívne usúvzťazňovať vývinové pásma kultúr odlišných autochtónnych proveniencií. Môžeme si rozumieť a žiť v miery alebo zhode napriek tomu, že si logicky protirečíme, že logicky v zhode nie sme. Koreňom mieru alebo dorozumenia na akejkoľvek úrovni je **potešenie z inakosti** odlišných, tzv. cudzích foriem transformácie zla na dobro a škaredého na krásno. Choroba našej civilizácie (a keď chcete i partnerských vzťahov alebo v ktorejkoľvek oblasti života) sa nazýva neschopnosť tešiť sa z inakosti druhých, nespôsobilosť žičiť inakosť. Ukazuje sa, že riešením nie je tolerancia čiže doslova trpenie inakosti, ale ich žičenie inakosti.

Egon Bondy sa svojho času vyjadril v tom zmysle, že komplikovanosť súčasných ťažkostí dosiahla taký stupeň, že ich už nemožno ďalej úspešne zvládať mimo zohľadňovania prístupov východných. V 21. storočí musíme túto požiadavku rozšíriť na všetky kultúrne okruhy na svete, samozrejme, vrátane svojej vlastnej kultúrnej tradície. Dnes to však musíme robiť tak, že budeme stabilizovať vyšší stupeň diferencovania pri prístupe k mimoeurópskym inšpiračným zdrojom, že už nebudeme hovoriť o hinduizme, islame, čínskej kultúre vôbec, ale budeme si cvičiť citlivosť v rozlišovaní subštruktúr ich významových svetov. Asi by nás sklamal filozof z niektorého mimoeurópskeho kultúrneho okruhu, ktorý by nedokázal rozlišovať povedzme medzi katolíckym a protestantským pohľadom na emancipáciu žien, alebo medzi liberalistickým a konzervatívnym prístupom k ťažkostiam s oslobodením žien. Určite by sme zapochybovali o jeho profesionálnej kompetentnosti. Pokiaľ ide o našu vlastnú tradíciu, treba osobitne podčiarknuť nevyhnutnosť rešpektovať jej historicko-typologickú stratifikáciu. Stručne povedané ide o to, nemiešať postupy a významové útvary historicko-typologicky odlišné, ale nereduktívne ich usúvzťazňovať, v našej terminológii povedané – synkritizovať. Nemožno miešať rôzne historické typy racionality, pretože konfigurácie ich jadrových kategórií sú logicky inkompatibilné. Tento princíp, nazývame ho princíp alebo požiadavka synkritizácie, nám v podstate hovorí, že tam, kde nemáme alebo nepotrebujeme metódy alebo techniky, by sme ich nemali umelo vnučovať, vtláčať. Tam konajme priamo a spontánne. Tam zasa, kde metódy a techniky k dispozícii máme, automatizujeme ich, stereotypizujeme, a síce s cieľom ponechať si výhľad na mimometodické nahliadnutia. Ide tu o bezvýberovú pozornosť voči tomu, čo máme k dispozícii ešte skôr, než to začneme skúmať. Stereotypy sú prekážkou iba v stretnutí s inakosťou, kde by nám bránili otvoriť sa transcencii inakosti – inakosti nového pohľadu, nového nahliadnutia, inakosti tej či onej nám primeranej inšpirujúcej nás mimoeurópskej alebo domácej kultúrnej entity, inakosti blížneho, inakosti druhého pohlavia, inakosti od nás mladších alebo od nás starších, inakosti odlišnej politickej orientácie, odlišného svetonázoru atď.

Celkom naostatok možno azda konštatovať: kľúčovým problémom 21. storočia, ktorý stojí pred filozofiou, je pochopiť otvárajúcno sa inakosti v jej polydimenzionálnosti, pochopiť udržujúcno sa v stave kontinuálnej bezvýberovej pozornosti, čiže pozornosti neprefiltrovávanej obmedzenosťou egocentripetálnych štruktúr. Dnes už teda nestačí prekračovať obmedzenosť etnocentrizmu, religiocentrizmu, scientocentrizmu, logocentrizmu, falocentrizmu atď., ale kľúčovým predpokladom transcencovania marazmu, v ktorom sme sa ocitli, je prekonanie egocentripetálnosti ako takej. Tie či oné skupiny centrismov sú prejavom egocentripetálnosti ako zdroja úpadku civilizácií, zdroja ich neschopnosti udržať sa na kultúrnej výške. Devastáciu druhých a druhého nerobíme len bombardovaním, klčovaním, zamorovaním atď., ale aj obmedzenosťou svojej mysle na ego a následným kôrnatením do podoby tupej, necitlivej bytosti. S touto bytosťou sa dá pohodlne manipulovať a pohyb množiny takýchto individuí sa mení na replikovanie. Nijakou vonkajšou revolúciou, nijakými politickými jarami, sa nedá

zmeniť replikatívny chod spoločnosti a civilizácie na zmysluplný život kultúrneho spoločenstva a kultúry. Úlohou filozofie tvárou v tvár kultúrnej a spoločenskej realite tohto storočia je prepájať jednotlivé deegoizované enklávy v podobe tichých, koncentrovaných myslí do mostu klenúceho sa nad mŕtvym morom civilizácie.